

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2018.i10.p55>

МІСЦЕ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ УКРАЇНИ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ

*Моїсєєв Михайло Сергійович,
здобувач кафедри адміністративного, господарського
права та фінансово-економічної безпеки,
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет*

Стаття присвячена визначенню місця Державного бюро розслідувань України у системі державних органів. Зазначено, що про основне завдання правоохоронних органів згадується безпосередньо у статті 17 Конституції України, але власне поняття «правоохоронні органи» у нормативних актах України законодавцем не визначено. У зв'язку з чим автором акцентується увага на основних наукових підходах до розуміння поняття «правоохоронних органів». Визначено, що у Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», де законодавець закріпив перелік правоохоронних органів, про Державне бюро розслідувань мова не йде, але вказівка на те, що правоохоронними органами є інші органи, які здійснюють правоохоронні та правозастосовні функції дозволяє зробити імовірний висновок про те, що Державне бюро розслідувань є одним із правоохоронних органів України. Для підтвердження можливого висновку автором розглянуто існуючі на сьогодні у науковій доктрині підходи до визначення ознак правоохоронних органів. На підставі вивчення норм Закону України «Про Державне бюро розслідувань» з'ясовано, що Державному бюро розслідувань притаманні всі ознаки правоохоронного органу. Крім того розмежовано визначені національним законодавством функції Національного антикорупційного бюро України та Державного бюро розслідувань як двох правоохоронних органів на які покладено здійснення протидії та боротьби з правопорушеннями вчиненими вищими посадовими особами держави, суддями, прокурорами, співробітниками правоохоронних органів тощо, що дозволило конкретизувати місце останнього органу у системі державних органів. Зроблено висновок, що Державне бюро розслідувань є правоохоронним органом, який здійснює ряд важливих для держави і суспільства основних та допоміжних правоохоронних функцій з метою реалізації правоохоронної функції держави.

Ключові слова: Державне бюро розслідувань, правоохоронний орган, правоохоронна функція.

Moiseev M.S. Place of the State Bureau of Investigations in the system of state agencies. The article is devoted to determining the place of the State Bureau of Investigations in the system of state agencies. It is noted that the main task of law enforcement agencies is mentioned directly in Article 17 of the Constitution of Ukraine, but the notion of "law enforcement bodies" in the normative acts of Ukraine is not defined by the legislator. In connection with this, the author focuses on the main scientific approaches to understanding the concept of "law enforcement agencies". It is determined that the Law of Ukraine "On state protection of court workers and law enforcement agencies", where the legislator has established a list of law enforcement agencies, the State Bureau of Investigations is not mentioned, but an indication that law enforcement agencies are also other agencies that carry out law enforcement functions makes it possible to conclude that the State Bureau of Investigations is one of the law enforcement agencies of Ukraine. In order to confirm the possible conclusion, the author considers the existing approaches to the definition of the signs of law enforcement agencies existing in the scientific doctrine. On the basis of studying the norms of the Law of Ukraine "On the State Bureau of Investigations" it was clarified that the State Bureau of Investigations has all features of a law enforcement agency. In addition, the functions of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine and

the State Bureaus of Investigations as two law enforcement agencies, which are charged with carrying out counteraction and fight against offenses committed by senior state officials, judges, prosecutors, law enforcement officers etc., have been delineated, which made it possible to specify the place of the last agency in system of state agencies. It is concluded that the State Bureau of Investigations is a law enforcement agency that carries out a number of basic and auxiliary law enforcement functions important for the state and society in order to implement the law-enforcement function of the state.

Key words: State Bureau of Investigations, law enforcement agency, law enforcement function..

Дослідження особливостей становлення органів ДБР дає підстави зробити висновок про те, що зазначений орган є принципово новим у системі існуючих на сьогодні державних органів. Про це безпосередньо свідчить те, що ДБР не є органом, який утворений шляхом реорганізації вже існуючих органів, а також те, що жодного подібного органу механізм держави раніше не передбачав. Зважаючи на принципову новизну ДБР доцільно визначити його роль у виконанні правоохоронної функції держави.

В. Тацій звертає увагу на те, що поняття «правоохоронні органи» набуло широкого вжитку після прийняття 28 червня 1996 року Конституції України. Відповідно до ч. 3 ст. 17 основного закону нашої держави забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладено на відповідні військові формування і правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. При цьому зміст зазначеної норми, на думку науковця, дозволяє констатувати наступне: така функція правоохоронних органів як забезпечення державної безпеки і захисту отримала своє конституційне закріплення, тоді як забезпечення правопорядку в суспільстві та державі, захист прав і свобод людини від правопорушень як основна функція вищевказаних органів – ні [1, с. 4].

Незважаючи на популяризацію поняття «правоохоронні органи» після прийняття Конституції України на законодавчому рівні воно не було точно визначено. На сьогодні визначення поняття «правоохоронні органи» можна зустріти в Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року, зміст якого містить законодавчо визначений перелік правоохоронних органів України якими є органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [2].

Як бачимо про органи ДБР у зазначеному нормативному акті мова не йде, хоча вказівка на те, що правоохоронними є також інші органи, які здійснюють покладені на них чинним законодавством правозастосовні або правоохоронні функції, дозволяє зробити імовірний висновок про те, що ДБР є правоохоронним органом.

Зважаючи на те, що національне законодавство не дає нам можливості зрозуміти сутність дефініції «правоохоронний орган» пропонуємо звернути увагу на існуючі підходи до її розуміння у науковій доктрині.

Зокрема, у сучасній правовій енциклопедії правоохоронні органи визначено як систему державних та уповноважених державою громадських формувань основною функцією яких є боротьба зі злочинністю та іншими правопорушеннями. Такими органами відповідно є: прокуратура, суди, органи МВС України, СБУ, адвокатура, нотаріат, податкова міліція, різні державні комісії та комітети, що здійснюють правоохоронну діяльність [3, с. 287].

Однак із запропонованим визначенням складно погодитися, оскільки його зміст не дає конкретних вказівок на ознаки за якими ті чи інші органи відносять до правоохоронних, а сам перелік правоохоронних органів залишає за межами багато інших органів, які в силу покладених на них завдань та наданих їм повноважень є безпосередньо правоохоронними. Зважаючи на обмежений зміст поняття «правоохоронні органи» та вузький перелік органів, які є такими пропонуємо звернути увагу на позиції окремих науковців.

Так, Р. Тевлін розглядає поняття «правоохоронні органи» у широкому та вузькому розумінні. У вузькому розумінні це державні органи (органи юстиції, суду, прокуратури, внутрішніх справ, безпеки), які спеціально створені для боротьби зі злочинністю і яким для досягнення цієї мети надані повноваження із застосування передбачених законом заходів примусу і перевиховання щодо правопорушників. Правоохоронні органи у широкому розумінні це всі інші державні органи (спеціальні державні інспекції, контролюючі органи, громадські організації, що беруть участь у правоохоронній

діяльності), які наділені певними повноваженнями в галузі контролю за додержанням законності і правопорядку [4, с. 53].

На думку А. М. Куліша правоохоронні органи являють собою спеціально уповноважені державні органи, які забезпечують додержання та реалізацію прав і свобод громадян, законності та правопорядку із додержанням встановлених законом правил та процедур відповідно до своєї компетенції [5, с. 92].

Заслуговує на увагу також позиція А. Детюка, який визначає правоохоронні органи як існуючі у суспільстві та державі установи й організації, що здійснюють правозастосовну і правоохоронну функції, основне завдання яких – забезпечувати законність, захищати права та законні інтереси громадян, юридичних осіб та боротися зі злочинністю [6, с. 34–35].

О. Л. Соколенко розглядаючи поняття правоохоронних органів не дає власного визначення, але узагальнюючи існуючі підходи до розуміння поняття «правоохоронні органи» пропонує до них відносити: суди, прокуратуру, Службу безпеки України, Управління державної охорони, Військову службу правопорядку у збройних силах України, Державну прикордонну службу, Митну службу України, податку міліцію у складі Державної податкової служби України, Державну виконавчу службу, міліцію внутрішні війська МВС України, Службу зовнішньої розвідки Міністерства оборони України, Державне бюро розслідувань та інші правоохоронні органи. При цьому науковець зазначає, що не віднесення судів до правоохоронних органів є помилковим через вузьке трактування поняття правоохоронних органів [7, с. 705]. Незважаючи на те, що більшість із зазначених науковцем органів вже реорганізовано та перейменовано, важливість вказаної позиції в аспекті дослідження місця ДБР серед державних органів полягає в тому, що це фактично один із перших переліків правоохоронних органів України до яких вже віднесено органи ДБР, які фактично на той час навіть ще не існували.

С. О. Островський трактує правоохоронні органи як державну установу, яка діє в системі органів публічної влади й виконує відповідно до правових приписів публічні функції в різних сферах внутрішньої та зовнішньої діяльності держави, направлені на додержання та реалізацію прав і свобод громадян, законності та правопорядку із додержанням встановлених законом правил та процедур відповідно до своєї компетенції [8, с. 49].

Вищевикладені підходи до розуміння поняття «правоохоронні органи» дозволяють стверджувати, що на сьогодні існує певний перелік ознак за

наявності яких можна зробити висновок про те чи є державний орган правоохоронним.

Так, О. М. Музичука робить висновок, що ознаками правоохоронних органів, які визначають специфіку їх статусу та діяльності є: 1) виконання однієї або декількох таких функцій, як запобігання злочинам та адміністративним правопорушенням, їх припинення та розкриття, розшук осіб, які їх вчинили; охорона особливо важливих державних об'єктів та окремих посадових осіб, передбачених законодавством; оперативно-розшукова та розвідувальна діяльність; охорона громадського порядку і громадської безпеки; виконання кримінальних покарань; контроль за переміщенням людей, транспортних засобів, товарів та інших предметів чи речовин через державний і митний контроль кордон України; протипожежний та цивільний захист населення; нагляд за виконання законів; 2) така функція (функції) є однією з основних та виконується повсякденно; 3) надання права на застосування примусових заходів та засобів; 4) наявність відповідних атрибутів, що дають підстави називати правоохоронний орган силовою структурою або мілітаризованим органом; 5) присвоєння працівникам правоохоронних органів спеціальних звань, видання форменого одягу, зброї, регламентація питання дисциплінарної відповідальності працівників правоохоронних органів спеціальними статутами про дисципліну [9, с. 19].

Більш новим є підхід П. І. Хамули, який розглядаючи місце правоохоронних органів в системі органів державної влади виділив наступні ознаки правоохоронних органів: 1) державно-владний характер діяльності; 2) наявність повноважень на застосування засобів державного примусу; 3) виконання спеціальних повноважень із реалізації правоохоронної функції держави на професійній основі; 4) спеціальне матеріально-технічне і кадрове забезпечення діяльності; 5) спеціальні вимоги та обмеження щодо кадрового складу, особливий порядок їх добору, проходження служби, відповідальність, додаткові гарантії діяльності; 6) підзаконний характер діяльності; 7) рішення правоохоронного органу мають правозастосовний характер [10, с. 5].

Зважаючи на існування доктринально визначених ознак правоохоронних органів пропонуємо з'ясувати їх наявність у ДБР, що дозволить дати відповідь на питання чи є ДБР правоохоронним органом.

Відповідно до ст. 18 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» від 12 листопада 2015 року працівники ДБР під час виконання покладених на них обов'язків є представниками влади, діють від імені держави і перебувають під її

захистом [11]. Вказане положення безсумнівно свідчить про державно-владний характер діяльності органів ДБР. Наявність у службовців ДБР права застосувати державний примус підтверджується п. 8 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», де передбачено, що у випадках, передбачених зазначеним нормативно-правовим актом, а також на підставі та в порядку, визначених Законом України «Про Національну поліцію», співробітники ДБР зберігають, носять та застосовують вогнепальну зброю і спеціальні засоби, а також застосовують заходи фізичного впливу.

Оскільки діяльність будь-якого правоохоронного органу неможлива без належного фінансування та матеріально-технічного забезпечення, то слід звернути увагу на зміст ст. 17 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», якою закріплено, що фінансове та матеріально-технічне забезпечення ДБР здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України. Зокрема, Законом України «Про Державний бюджет на 2018 рік» передбачено фінансування ДБР у розмірі 651 млн. 567 тис. грн [12]. Тоді як забезпечення органів ДБР необхідними матеріальними засобами, технікою, обладнанням, іншим майном для службової діяльності здійснюється Кабінетом Міністрів України.

Діяльність будь-якого державного органу складно уявити також без професійних кадрів. Законом України «Про Державне бюро розслідувань» визначено, що на службу до ДБР приймаються на конкурсній основі в добровільному порядку (за контрактом) громадяни України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки (ч. 3 ст. 14). Передбачено, що порядок присвоєння спеціальних звань начальницького складу ДБР та їх співвідношення з іншими спеціальними, а також військовими званнями і рангами державних службовців затверджується Кабінетом міністрів України. Що ж до відповідальності співробітників ДБР, то для розгляду питань застосувань дисциплінарних стягнень має утворювати Дисциплінарна комісія. На жаль, на сьогодні ще відсутній Дисциплінарний статут Державного бюро розслідувань, де види дисциплінарних стягнень, а також порядок заохочення та притягнення до дисциплінарної відповідальності має бути деталізований, відсутній, але це швидше обумовлено тим, що на сьогодні ДБР перебуває лише на установчій стадії, а отже зазначений підзаконний акт має бути прийнятий у найближчий

час після офіційного початку діяльності органів ДБР.

Доцільно також звернути увагу на такі ознаки правоохоронних органів, які також притаманні ДБР як підзаконний характер діяльності та правозастосовний характер рішень органів ДБР. Якщо перша ознака є більш-менш зрозумілою, оскільки ст. 2 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» акцентує увагу на тому, що ДБР у своїй діяльності керується нормативно-правовими актами, а ст. 3 серед засад організації та діяльності ДБР закріплює законність, то на другій ознаці вважаємо за доцільне зупинитися більше детально.

В науковій доктрині правозастосовна діяльність визначається як одна із форм реалізації права, яка має державно-владний організуючий характер компетентних державних органів й уповноважених державою осіб і спрямована на зміну, припинення або виникнення правових відносин шляхом видання індивідуальних актів застосування правових норм в певних формах, а також на конкретизацію правового регулювання і охорону суспільних відносин [13, с. 42].

Вищевикладене визначення дає нам можливість зрозуміти з якою саме метою здійснюється така правозастосовна діяльність. Якщо говорити про ДБР, то національне законодавство наділяє директора ДБР правом видавати накази і розпорядження, які є обов'язковими для виконання працівниками ДБР. Разом із тим зазначені накази і розпорядження приймаються у межах законодавчих актів та конкретизують положення нормативно-правових актів прийнятих Верховною Радою України з метою їх реалізації співробітниками ДБР. Тобто директор ДБР видаючи накази та розпорядження сприяє застосуванню норм законодавчих актів України у діяльності ДБР. Відповідно ми можемо зробити висновок про те, що ДБР притаманна така ознака правоохоронних органів як правозастосовний характер його рішень.

І нарешті пропонуємо зупинити увагу на останній ознаці ДБР. Так, норми Закону України «Про Державне бюро розслідувань» свідчать, що органи ДБР беруть участь у реалізації правоохоронної функції держави через запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції. Вказане положення формально окреслює місце ДБР у системі державних органів, зокрема діяльність ДБР спрямована на виконання правоохоронної функції держави, під якою І. В. Кріцак пропонує розуміти забезпечений системою необхідних ресурсів комплексний напрямок діяльності держави, який об'єднує низку заходів (в тому числі примусових), основаних на принципах

справедливості та ефективності, спрямованих на безконфліктну реалізацію прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, забезпечення соціальної злагоди, недопущення індивідуальних, колективних та масових порушень законності і правопорядку [14, с. 269].

Однак не слід ототожнювати правоохоронну функцію держави з функціями правоохоронних органів. Зокрема, Д. І. Бородін серед функцій правоохоронних органів виділяє першочергові і допоміжні. Першочерговими функціями, на думку науковця, є: профілактична; захисна; охоронна; ресоціалізаційна; оперативно-розшукова; розслідування злочинів; судовий розгляд справ про злочини; розгляд справ про адміністративні, фінансові та адміністративно-господарські правопорушення; виконавча. У свою чергу серед допоміжних правоохоронних функцій Д. І. Бородін виділяє: контрольну; дозвільну; правороз'яснювальну; аналітичну та/або методичну; інформаційну; нормотворчу [15, с. 49].

Аналіз повноважень ДБР визначених у ст. 6 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» уможливило наступний висновок: на органи ДБР покладено здійснення таких основних функцій як профілактична, оперативно-розшукова, розслідування злочинів, а також наступних допоміжних функцій – аналітична та/або методична, інформаційна та частково нормотворча. Визначений перелік функцій ДБР є прямим доказом вагомості діяльності ДБР щодо реалізації правоохоронної функції держави. Важливість діяльності ДБР підтверджується також тим, що на цей правоохоронний орган покладається особлива відповідальність за якісне здійснення діяльності із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування:

1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів НАБУ;

2) злочинів, вчинених службовими особами НАБУ, заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю НАБУ;

3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби, крім злочинів, передбачених ст. 422 КК України [11].

Очевидно, що для більш точного визначення місця ДБР у системі правоохоронних органів необхідно розмежувати їх функції з НАБУ, оскільки на сьогодні це два органи на які покладено

протидію та боротьбу із правопорушеннями вчиненими вищими посадовими особами органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Відмінність між повноваженнями НАБУ та ДБР полягає лише у видах правопорушень за фактами яких вони здійснюють розслідування. Досудове розслідування корупційних злочинів, вчинених вищими посадовими особами, що визначені в п. 1 ч. 5 ст. 216 КПК України здійснюється слідчими НАБУ, а усіх інших злочинів, вчинених тими самими особами – ДБР.

Беручи до уваги вищевикладене складно погодитися з позицією С. С. Шоптенко, яка пропонує розглядати систему правоохоронних органів України через її поділ безпосередньо на правоохоронні органи, які комплексно реалізують правоохоронну діяльність за різними напрямками, та органи, що реалізують окремі правоохоронні повноваження. До першої групи, на думку науковця належать: прокуратура, Національна поліція, СБУ, НАБУ, ДФС України, Державна прикордонна служба, Військова служба правопорядку у Збройних силах України, Державна пенітенціарна служба. Тоді як суб'єктами, які реалізують окремі правоохоронні функції, є: органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, Служба зовнішньої розвідки України; управління державної охорони; розвідувальний орган Міністерства оборони України, ДБР, Державна служба з надзвичайних ситуацій, Національна гвардія, Державна виконавча служба, НАЗК, Державна санітарно-епідеміологічна служба, Державна екологічна інспекція, Державна архітектурно-будівельна інспекція Державна міграційна служба [16, с. 155].

Зокрема, залишається незрозумілим який критерій покладено в основу запропонованої науковцем класифікації. Зокрема, статус та повноваження НАБУ і ДБР є досить подібними, але НАБУ віднесено до правоохоронних органів, а ДБР до органів, які реалізують лише окремі правоохоронні повноваження. Хоча якщо звернути увагу на норми чинного законодавства, то очевидно є подібність повноважень НАБУ та ДБР, про що згадувалося вище:

– НАБУ є державним правоохоронним органом, який попереджає, виявляє, припиняє, розслідує, розкриває корупційні правопорушення, віднесені до його підслідності та запобігає вчиненню нових (ст. 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України») [17];

– ДБР є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та

розслідування злочинів, віднесених до його компетенції. (ст. 1 Закону України «Про Державне бюро розслідувань»).

Таким чином, вважаємо, що віднесення ДБР, до суб'єктів, які лише реалізують окремі правоохоронні функції є помилковим, а відповідно ДБР є правоохоронним органом України.

Висновки. Отже, на законодавчому рівні відсутнє визначення поняття «правоохоронні органи», що обумовлює існування багатьох підходів до його розуміння у науковій доктрині.

При цьому Законом України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів України» наведено перелік правоохоронних органів, хоча про ДБР в ньому не згадується. Однак аналіз ознак правоохоронних органів, які виділяються науковцями та норм Закону України «Про Державне бюро розслідувань» дозволяє стверджувати, що ДБР є правоохоронним органом, який виконує ряд основних та допоміжних функцій.

Література :

1. Тацій В. Поняття та система правоохоронних органів: у контексті системних змін до Конституції України. Вісник Академії правових наук України. 2012. № 4. С. 3–17.
2. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 11. Ст. 50.
3. Сучасна правова енциклопедія / О.В. Зайчук, О.Л. Копиленко, В.С. Ковальський та ін.; за заг ред. О.В. Зайчука; Ін-т законодавства Верховної Ради України. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 408 с.
4. Тевлін Р. Про поняття «правоохоронні органи» у широкому та вузькому розумінні. Радянське право. 1985. № 7. С. 51–54.
5. Куліш А.М. Щодо визначення поняття «правоохоронні органи». Право і безпека. 2005. № 4. С. 90–93.
6. Детюк А. Правоохоронні органи як суб'єкти системи забезпечення економічної безпеки України. Підприємництво, господарство і право. 2009. № 12 (608). С. 33–37.
7. Соколенко О.Л. Види правоохоронних органів України. Форум права. 2012. № 3. С. 699–705.
8. Островський С.О. Поняття та функції правоохоронних органів держави. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. Вип. 1. Том 2. С. 46–49.
9. Музичук О.М. Сучасний стан теоретичної розробки та законодавчого визначення поняття правоохоронних органів та їх переліку. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2009. № 44. С. 12–21.
10. Хамула П.І. Правоохоронні органи в системі органів державної влади: автореф. ... дис. канд. юрид. наук; 12.00.01. Харків. 2016. 21 с.
11. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 6. Ст. 65.
12. Про Державний бюджет на 2018 рік: Закон України від 07.12.2017 р. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 3–4. Ст. 26.
13. Донченко О.І. Особливості правозастосування як форми реалізації права. Науковий Вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2014. № 11. Том. 1. С. 40–42.
14. Кріцак І.В. Правоохоронна функція держави та її вплив на формування функції надання послуг населенню органами внутрішніх справ України. Форум права. 2009. № 3. С. 365–371.
15. Бородін Д.І. Правоохоронні органи України: поняття та функції. Юридичний вісник. 2015. № 2 (35). С. 47–51.
16. Шоптенко С.С. Система правоохоронних органів України. Науковий вісник публічного і приватного права. 2017. Вип. 3. С. 150–155.
17. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 47. Ст. 2051.